

УДК 37(09)477

Наталія Коляда

ПОЗАШКІЛЬНА ПІОНЕРСЬКА РОБОТА ЯК ВАЖЛИВА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ЗАСАДА РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО РУХУ (ПЕРША ПОЛОВИНА 30-Х РОКІВ ХХ СТ.)

Своєрідність сучасного етапу розвитку нашого суспільства, суперечність соціальних відносин, недостатня увага держави до соціального розвитку підростаючого покоління – все це вимагає глибокого переосмислення функцій інститутів соціалізації дітей і підлітків та створення сприятливих умов для їхнього соціального розвитку.

В історії вітчизняної педагогіки важливу роль у системі соціалізації особистості, формування її ціннісних і моральних орієнтацій відіграли позашкільні заклади. Об'єктивний історико-педагогічний аналіз становлення і розвитку позашкільних закладів, теоретичне узагальнення цінного досвіду, що створили педагоги минулого, а також вивчення досягнень світової педагогічної думки, творче використання їх з урахуванням вимог і можливостей молододержави дають змогу якісно оновити й удосконалити зміст сучасної соціально-виховної роботи [1, с. 1].

У контексті означеного вище заслуговує на увагу позашкільна піонерська робота першої половини 30-х років ХХ ст. – яскрава сторінка в історії розвитку унікального соціально-педагогічного феномену – дитячого руху – складової частини соціального руху, що представляє сумісні дії дітей та дорослих, які об'єдналися з метою накопичення соціального досвіду, формування ціннісних орієнтацій та самореалізації [3, с. 64].

Основне завдання історико-педагогічного дослідження полягає в переосмисленні історичного виховного досвіду дитячого руху з позицій сучасної теорії виховання та обґрунтуванні педагогічної концепції діяльності сучасних дитячих громадських структур у системі соціального виховання підростаючого покоління в нових соціокультурних умовах.

Проте історіографічний аналіз джерел з даної проблеми свідчить про те, що на сьогодні практично відсутні дослідження щодо історії виникнення та діяльності окремих закладів позашкільної освіти як історико- та соціально-педагогічного феномену в контексті розвитку дитячого руху.

Мета статті – здійснити аналіз позашкільної піонерської роботи як важливої соціально-педагогічної засади розвитку дитячого руху першої половини 30-х років ХХ ст.

Як свідчать результати досліджень, архівних матеріалів, відомих і маловідомих публікацій, історико-педагогічних джерел, в той час розвиток системи позашкільної освіти і виховання в Україні визначався конкретними умовами життя країни, соціальними процесами, що відбувалися в суспільстві, змінами в системі освіти і виховання [1, с. 10].

З початку 30-х років ХХ ст. в контексті повного «переходу» дитячої

організації на «базу» школи саме позашкільна піонерська робота зберегла окремі елементи дитячого руху як соціально-педагогічного явища, а саме – самодіяльність та громадськість.

Питання про необхідність поживлення позашкільної роботи дітей та підлітків, покращення роботи щодо забезпечення належного дозвілля піонерів та інші дотичні питання постійно обговорювалися на різного роду конференціях, з'їздах та інших зібраннях: УІ Всесоюзній конференції ВЛКСМ («Ріст комсомольської та піонерської організацій та стан політико-виховної роботи в комсомолі серед піонерів», 8 червня 1932 р.), постанові Секретаріату ЦК ВЛКСМ «Про роботу піонерської ланки та загону» (13 травня 1934 р.), X з'їзді ВЛКСМ (квітень 1936 р.), II Пленумі ЦК ВЛКСМ (29 вересня 1936 р.) та ін. Серію позашкільних піонерських заходів було присвячено на виконання постанови ЦК ВКП(б) «Про роботу піонерської організації» (21 квітня 1932 р.), приуроченої до 10-річчя піонерської організації.

Основні напрями позашкільної піонерської роботи здійснювалися в різних формах, за допомогою різних методів та засобів через мережу закладів позашкільного виховання піонерів та школярів, яка на той час набула значного розвитку [14].

Серед найбільш ефективних закладів позашкільного виховання піонерів виокремлюємо такі: палаци та будинки піонерів і жовтенят, форпости при житлових конторах і хатах колгоспних дітей, станціях дитячих розваг, дитячі екскурсійно-туристичні станції, різноманітні гуртки та клуби, піонерські табори і літні майданчики відпочинку та інші заклади, які сприяли ефективній організації дозвілля дітей.

Своєрідними центрами позашкільного виховання дітей та підлітків у 30-х роках ХХ ст. стали *Будинки та Палаци піонерів і жовтенят* – позашкільні установи, які, «...доповнюючи школу, повинні всіма засобами виховувати дітей у комуністичному дусі, організувати їхнє дозвілля, розвивати нахили і здібності, щоб все це сприяло успішному навчанню у школі, набуттю знань і вихованню високих моральних рис» [19, с. 259–260].

Перший в СРСР Палац піонерів і жовтенят було відкрито влітку 1934 р. у Харкові в колишньому будинку Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету (ВУЦВК). У червні 1934 р., коли уряд УСРР переїхав з Харкова до Києва, за ініціативою секретаря ЦК ВКП(б) П. П. Постишева ЦК КП(б)У було ухвалено передати будинок, в якому містився ВУЦВК, у розпорядження дітей та переобладнати його у зразковий палац піонерів і жовтенят [19, с. 258].

Відкриття Харківського Палацу піонерів та жовтенят відбулося 6 вересня 1935 р. За спогадами сучасників, це було справді святкове дійство: на майдані перед Палацом відбувся парад, молодь і діти взяли участь у спортивних змаганнях, в танцях, іграх і т. п. Під час урочистого засідання було оголошено постанову ВУЦВКу про присвоєння Харківському Палацу піонерів та жовтенят ім'я секретаря ЦК ВКП(б) П. П. Постишева [19, с. 260].

Особливим місцем у Палаці була ленінська кімната, в якій в урочистій обстановці піонери вступали до комсомолу, а жовтенята – до піонерської організації. Решта приміщень за призначенням поділялися на такі відділи: ігор та розваг, культмасової роботи, художнього виховання, технічної творчості, фізкультури і спорту. Крім цього, до структури Палацу входили цілий комплекс допоміжних приміщень (роздягалки, кімнати масажу, відпочинку, душові тощо), бібліотека (фонди якої налічували до 50 000 книг), піонерський стадіон з велотреком, заміська водна станція та військово-спортивне містечко [19, с. 261–262].

За словами сучасників, з часом Харківський Палац піонерів та жовтенят став «...центром організації позашкільної роботи у місті, допомагав іншим позашкільним закладам, школам та житлокоопам налагодити виховну роботу з дітьми» [19, с. 263]. Загалом у різних гуртках Палацу було охоплено роботою 13 тисяч піонерів і школярів Харкова. Доля Харківського Палацу піонерів та жовтенят склалася трагічно – як і багатьох будівель, які представляли архітектурну цінність та були зруйновані і спалені під час Великої Вітчизняної війни. Після війни дітям Харкова знову було передано кращий з будинків, що зберігся у місті [19, с. 263].

За прикладом Харківського палацу піонерів та жовтенят були відкриті в інших містах України: Києві, Макіївці (7 листопада 1935 р.), Вінниці (наприкінці 1935 рр.), Одесі (1 січня 1937 р.) та ін. [19, с. 263; 2, с. 27].

Станом на 1936 р. в Україні діяв 31 палац піонерів і жовтенят, у містах і селищах організовано понад 430 піонерських кімнат, а на селі – 4200 хат колгоспних дітей¹, які стали справжніми центрами позашкільної роботи піонерів і школярів, політичного, трудового та естетичного виховання дітей [6, с. 271–272; 12, с. 271–272; 19, с. 263; 2, с. 27].

Важливу роль у виховній роботі піонерів і школярів за місцем проживання відіграли такі позашкільні форми, як *форпости*² (у містах) і *хати колгоспних дітей* (у селах). Упродовж 1934–1936 рр. в Україні було створено цілу мережу таких позашкільних закладів: на початку 1934 р. відкриваються перші форпости, а до квітня 1936 р. вже налічувалося 4326 форпостів і 4200 хат колгоспних дітей [5, с. 135].

Як свідчить піонерська практика 30-х років ХХ ст., у форпостах практикувалися найрізноманітніші форми роботи з дітьми за місцем проживання: культпоходи до театрів, музеїв, кіно; свято вулиці; гурткова робота; здача норм на значки БГГО, ЮВС; походи і екскурсії тощо [11, арк. 20].

Цікаву сторінку в історії української піонерії становлять *форпости при житлових кооперативах*³ – об'єднання дітей одного двору, основана

¹ На початок 1941 р. в Україні нараховувалося 34 палаци піонерів та 354 піонерських клуби.

² Перші шкільні піонерські форпости було створено ще в 1924 р.

³ В той час форпости при житлокоопах називали «постишевськими кімнатами» – на честь секретаря ЦК ВКП(б) П. П. Постишева, якому належала ідея створення таких позашкільних закладів.

мета яких – забезпечення дозвілля шляхом участі у роботі гуртків, екскурсій, бесід і т. п. Організаційно робота житлокоопівських форпостів будувалася таким чином: до штату входили вожатий, завідувач майданчика, фізкультурник і масовик; планування роботи форпосту здійснювалося в основному на 10 днів; з метою координації роботи піонерів міста проводилися об'єднані збори форпостів міста [18, с. 17, 58; 25, с. 31, 39].

Серед найбільш поширених форм роботи форпосту – гуртки (струнний, хорový, вишивальний, фотогурток, авіамодельний, ляльковий, кіногурток, військово-стрілецький, шахово-шашковий, художньо-скульптурний, гурток витівників, швейний, спортивний, технічний), товариські спортивні матчі між форпостами (з футболу, волейболу, шахів і т. п.), колективні читання книг і газет, вечори самодіяльності, турніри, змагання тощо [18, с. 21–22; 25, с. 60, 67–66, 90].

Серед літніх форм роботи особливою популярністю у дітей користувалися походи за місто, які згодом набули республіканського та всесоюзного рівня. За пропозицією піонерів московських та ленінградських форпостів 12 червня було оголошено Всесоюзним походом форпостів за місто. Цікавим фактом у життєдіяльності одного з київських форпостів (при житлокоопі по вул. Пушкінській, 21) стало відкриття санаторія форпосту – першого не лише в Україні, але й у всьому Радянському Союзі. Взимку діти каталися на лижах і ковзанах. З цією метою створювалися так звані «зимові бази» (майданчики) форпосту, а також проводилися зимові свята [20, с. 63–64, 78, 82–83].

Одним із завдань форпосту було проведення заходів художньої самодіяльності, яка «...об'єднує дітей, розвиває їхні естетичні смаки, шліфує таланти, викликає прагнення до удосконалення, підвищує загальний культурний рівень» [18, с. 49]. Серед таких заходів найбільшою популярністю користувалися фестивалі народного танцю, вечори самодіяльності, художнього читання, рухливих ігор, загадок, головоломок, шарад, походи до театру та кіно, художньо-музичні олімпіади тощо [18, с. 37–39, 46; 20, с. 90–91].

Проте, крім позитивних моментів у діяльності форпосту, сучасники відзначали і певні недоліки як організаційного, так і методичного плану. Зокрема, байдуже, невідповідальне ставлення з боку школи та комсомолу: «Треба відзначити, що педагоги школи нам дуже слабо допомагають, старший вожатий школи не був у нас жодного разу, комсорг заходив два рази, пообіцяв допомогти, але нічого не зробив. Був ще якийсь один класний керівник, але й від нього ми не одержали ніякої реальної допомоги» [18, с. 46].

Загалом, крім дозвілєвої функції, значну роль форпост відігравав у справі підвищення якості навчання піонерів, зокрема, шляхом організації взаємонавчання або взаємодопомоги невстигаючим, проведення консультацій для батьків і т. п. Сучасники, вожаті піонерських форпостів у своїх спогадах підкреслюють значну роль роботи піонерського форпосту у

справі перевиховання, виправлення так званих «важких» підлітків [18, с. 49].

Таким чином, створення широкої мережі позашкільних форпостів та хат колгоспних дітей у 30-тих роках ХХ ст. дало можливість охопити виховним впливом за місцем проживання сотні тисяч піонерів і школярів. Така організаційна форма оформлення дитячого руху справила значний вплив на подолання ряду негативних факторів у дитячому середовищі – безпритульності, бездоглядності, «важковиховуваності», неписьменності та ін.

Наступною ефективною формою позашкільного виховання піонерів були *гуртки* різного спрямування: предметні, фізкультурно-спортивні, оборонні, технічні, художньої самодіяльності, сільськогосподарські, краєзнавчі та ін. [9, арк. 103–103 зв.].

В цей час помітно активізувалася діяльність по розширенню мережі *піонерських таборів і майданчиків* – ефективних закладів організації дозвілля та оздоровлення дітей. Питання, пов'язані зі створенням нових оздоровчих установ постійно обговорювалися на засіданнях бюро ЦК ЛКСМУ, обкомів, міськкомів, райкомів комсомолу, Центрального Бюро Комуністичного дитячого руху (ЦБ КДР), у резолюціях яких ставилися завдання щодо проведення суботників, збору засобів на оздоровлення дітей, контролю ходу ремонту піонерських таборів, збільшення охоплення ними школярів (постанова Секретаріату ЦК ВЛКСМ (13 травня 1934 р.) «Про роботу піонерської ланки та загону» та ін.) [13, арк. 17–25; 23].

Свідченням уваги держави до справи оздоровлення дітей є статистичні дані. Так, у 1935 р. (у порівнянні з 1930 р.) кількість відпочилих піонерів і школярів збільшилася приблизно в 5 разів і досягла 1,5 млн. осіб. Згодом намітилося деяке кількісне скорочення загального числа дітей, охоплених оздоровленням – станом на 1938 р. цей показник становив 1 051 000 осіб. Дослідники пояснюють цей факт зменшення кількості майданчиків відпочинку, що перестали задовольняти збільшені запити батьків і дітей. Проте кількість піонерських таборів в Україні продовжувала зростати: якщо в 1933 р. в них відпочили 227 364 дітей, на майданчиках – 1 222 970, то в 1937 р. планувалося охопити відповідно – 383 000 і 496 500 піонерів. Серед найбільш поширених форм роботи у піонерських таборах, на майданчиках були: піонерське загальнотабірне вогнище; спортивні змагання; здача норм на оборонні значки; екскурсії; участь піонерів у збиральній кампанії і т.д. [16, арк. 46–47; 4].

Розробкою теоретико-практичних питань в галузі позашкільної піонерської роботи займалися як загальнонаукові структури (відділи УНДІПу), методичні установи (методичні кабінети при Бюро КДР, Наркомздор'я), так і спеціалізовані. Насамперед, *Центральна станція позашкільної роботи з дітьми* – методично-досвідний центр в питаннях масової позашкільної роботи з дітьми, що працював під безпосереднім керівництвом ЦБ КДР ЦК ЛКСМУ та НКО. Структурно станція охоплювала такі сектори: клубної роботи, художнього виховання,

оборонно-фізкультурної та оздоровчої роботи, роботи з дитячою книжкою та газетою [9, арк. 98–99, 100–101].

Науково-методична розробка питань позашкільної піонерської роботи – одне з основних завдань *Будинків комуністичного дитячого руху (КДР)*. Так, відповідно до статистики, станом на 1933 р. до мережі установ позашкільного виховання входило 160 будинків КДР різного рівня за областями УРСР: Харківська – 17, Донецька – 12, Дніпропетровська – 15, Київська – 22, Одеська – 11, Вінницька – 9, АМ СРР – 5 (порівняно із 170 технічними станціями та 107 екскурсійними станціями). Загалом на другу п'ятирічку було заплановано таку кількість будинків КДР (технічних станцій/ екскурсійних станцій/ станцій позашкільної роботи): 1932 р. – 14 (50/ 30/ –); 1933 р. – 124 (192/107/3); 1934 р. – 232 (250/ 172/ 5); 1935 р. – 288 (320/ 305/ 7); 1936 р. – 345 (415/ 373/ 7); 1937 р. – 399 (425/ 427/ 8) [9, арк. 60–63].

Центрами позашкільної піонерської роботи Будинків комдитруху стали такі їхні структурні підрозділи, як *методично-«досвідні» дитячі станції* різного спрямування: дитячі технічні станції, екскурсійно-туристичні станції, досвідно-методичні станції військово-фізкультурної роботи, станції дитячих розваг та ін.

Так, основна мета діяльності *екскурсійно-туристичних станцій* – розвиток екскурсійно-туристичної роботи серед школярів та піонерів [9, арк. 104–118зв.]. Такі станції було створено в Одесі (23 грудня 1932 р.), Сталіно (7 березня 1934 р.) та інших містах України⁴ [14, арк. 15–39].

Одним із напрямів діяльності дитячих екскурсійно-туристичних станцій стала організація цікавих і захоплюючих подорожей. У 1933 р. був проведений водний похід з Києва до Запоріжжя, в червні 1934 р. – екскурсія 200 ударників навчання до моряків Чорноморського флоту Севастополя і т.д. В Україні найбільш яскравим прикладом підготовки і проведення екскурсій стала діяльність клубу дослідників Арктики, створеного відомим дитячим письменником М. Трублаїні в листопаді 1934 р. при Харківському Палаці піонерів і жовтенят. Члени клубу листувалися з полярниками, вивчали історію дослідження Арктики (за матеріалами експедицій Франкліна, Нансена, Амундсена, Візі, Ушакова, Шмідта), знайомилися з її географічними і кліматичними умовами, займалися в групах (загонах) географів, геофізиків, геологів, зоологів, штурманів, полярних авіаторів та електрорадіозв'язківців. Українські піонери стали учасниками екскурсій до Ленінграду, Москви, на Кольський півострів, за маршрутом «Харків – Москва – Ленінград – Кіровськ – Мурманськ» і т. д. На криголамі «Литке» вони обігнули скандинавський півострів, а на пароплаві «Герцен» побували біля берегів «Нової Землі». Гостями клубу були герої освоєння Півночі О. Ю. Шмідт, Р. Л. Самойлович і Г. О. Ушаков та ін. До березня 1936 р. в клубі налічувалося більше 700 дітей, що займалися в 11 різноманітних гуртках

⁴ В цілому до січня 1941 р. в Україні налічувалося 10 дитячих екскурсійно-туристичних станцій.

[24, с. 265–270].

Ефективною формою позашкільного виховання піонерів стали *станції дитячих розваг*. Одним із яскравих прикладів в історії вітчизняної піонерії є діяльність Одеської станції дитячих розваг, відкритої ще у 1926 р. за прикладом московської у зв'язку з неможливістю міського піонерського методичного кабінету по роботі з піонерами задовольняти всезростаючі потреби вожатих, учителів, вихователів дитячих будинків щодо методичного забезпечення позашкільної роботи [10, с. 214].

Серед основних напрямів роботи працівників станції – керівництво гуртками, консультивання спеціалістів з різних видів художнього мистецтва (музики, співів, драматичного мистецтва, лялькового театру, ігор, розваг і т.п.), розробка посібників, проведення семінарів, інструктивних зборів та практичних занять для культорганізаторів шкіл, піонерських вожатих та вожатих жовтенят [10, с. 214].

На особливу увагу заслуговує створена на базі станції дитячих розваг бригада витівників⁵, організована для представників піонерського та учнівського активу, які виступали у школах, дитячих будинках, в робітничих клубах, у дворах; проводили політико-освітню й агітаційну роботу серед дітей та дорослих; виконували пісні, частівки, ставили лялькові постанови і т.п. [10, с. 215].

Про масштабність діяльності Одеської станції дитячих розваг та значення у справі позашкільного виховання свідчить цілий ряд заходів. Зокрема, у травні 1933 р. було проведено Перший міський огляд дитячої художньої самодіяльності та Перша міська олімпіада художньої самодіяльності. За прикладом лєнінградців серед одеських школярів почала проводитися здача норм на значок «Мистецтво – пролетарським дітям». У 1935 р. відбулася Друга міська олімпіада художньої самодіяльності, якій передували шкільні і районні огляди. [10, с. 216].

Восени 1933 р. за успішну роботу ЦК ВЛКСМ України преміював бригаду витівників Одеської станції дитячих розваг поїздкою до Криму (за маршрутом Харків – Сімферополь – Ялта – Артек). У квітні 1934 р. за викликом журналу «Затейник» та Центрального Будинку художнього виховання дітей бригада їздила до Москви: виступали у школах, дитячому містечку Центрального парку культури і відпочинку, на вечорі працівників редакції газети «Пионерская правда». У 1934 р. газета «Пионерская правда» опублікувала замітку «П'ятнадцять валіз»⁶, після виходу якої на адресу Одеської станції дитячих розваг надійшло кілька тисяч листів-запитань щодо досвіду роботи бригади витівників. Згодом Станція дитячих розваг була реорганізована в Обласний Будинок художнього виховання дітей [10, с. 215].

⁵ Рос. «затейников».

⁶ «П'ятнадцять валіз» – умовна назва ігрового інвентря бригади витівників, (настільні ігри, «крутиголівки», електроігри, атракціони, інвентар для показу фокусів, розбірні ширми для лялькового театру, декорації, реквізит, ляльки), який поміщався у 15 валізах (за кількістю членів бригади)

2 травня 1935 р. на базі Одеської станції дитячих розваг було відкрито нову позашкільну установу під назвою «Дитяча ігротека», що діяла відповідно до «Типового положення про районну та міську ігротеку для дітей»: «...1. Ігротека являє собою прокатний пункт для видачі різних ігор, спортивного та культінвентаря і тимчасове користування школам, житлокоопівським кімнатам, майданчикам, хатам колгоспних ребят, таборам, а також окремим дітям. 2. Ігротека утворюється при палаці чи клубі піонерів і жовтенят, а там, де нема палацу, як цілком самостійна позашкільна установа, підпорядкована безпосередньо відділу народної освіти» [15, арк. 1–6].

Фонд дитячої ігротеки складав понад 150 найменувань різноманітних ігор (кожна в кількох примірниках), більша частина з яких – саморобні, виготовлені в експериментальній майстерні ігротеки [10, с. 216].

Поступово було налагоджено роботу прокатного фонду ігротеки, що полягала у видачі ігор додому, а згодом виникла ідея про створення пересувних ігротек – так званої «пересувки» або «клубу на колесах». Кожного літа у великих садах і скверах в різних районах міста щоденно працювали пересувні філії ігротеки, які обслуговували тисячі дітей. Головна ж «пересувка» була обладнана у спеціальному автобусі (виділеному Раднаркомом України), в якому поміщалося багато ігор, атракціонів, складених столів і стільців, «кінопересувка», ляльковий театр тощо [10, с. 216–217].

Робота одеських ігротеківців швидко набула популярності. Філіали ігротеки було відкрито в районному піонерському клубі Ленінського району, в містах Первомайську і Березівці, в декількох міських і одній сільській школах. В травні 1941 р. Одеську станцію дитячих розваг було реорганізовано в Центральну республіканську [10, с. 217]. Згодом ігротеки як позашкільні установи відкрилися і в інших містах України⁷. За прикладом пересувних ігротек створювалися пересувні театри та інші позашкільні заклади такого типу [16, арк. 67].

Про активізацію позашкільної піонерської роботи свідчить цілий ряд заходів першої половини 30-х рр. ХХ ст.: Всеукраїнська конференція позашкільного виховання дітей (грудень 1932 р.), Всеспілковий збір юних техніків-опитників і винахідників (Москва, 1932 р.), I Всеукраїнський зліт піонерів-кореспондентів, дитячий декадник у Києві (19 грудня 1935 р.), відкриття сектору дитячого радіомовлення (відповідно до Постанови ЦК ЛКСМУ, серпень 1933 р.) та ін. [9, арк. 57; 17; 22, арк. 3–4; 16, арк. 60–62].

Таким чином, у першій половині 30-х рр. ХХ ст. було створено цілу мережу позашкільних піонерських закладів, соціальна місія яких полягала у забезпеченні змістовного дозвілля дітей і підлітків і, насамперед – у подоланні багатьох антисоціальних проявів у дитячому середовищі –

⁷ Після війни в СРСР ігротеки стали масовим явищем й існували майже в усіх будинках і палацах піонерів, дитячих клубах, парках, в багатьох школах, піонерських таборах тощо [10, с. 217].

неписьменності, бездоглядності, безпритульності і т.п. В цих закладах (на відміну від школи) ще проглядався дитячий рух як соціально-педагогічне явище, з властивими йому проявами дитячої самодіяльності та громадськості. Це дозволило значно поліпшити політичне, військово-патріотичне, інтернаціональне, трудове, естетичне, фізичне виховання дітей. Тому активізацію позашкільної піонерської роботи ми розглядаємо як важливу соціально-педагогічну засаду розвитку дитячого руху в означений період.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть стати наукові розвідки щодо організаційно-педагогічних засад діяльності закладів системи позашкільної піонерської роботи з метою врахування позитивного історико-педагогічного досвіду в сучасній соціально-виховній практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берека В. Є. Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні (1957–2000 рр.) : автореф... дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. Є. Берека. – К., 2001. – 24 с.
2. Гриценко М. С. З історії дитячого комуністичного руху на Україні (1917–1958 рр.) : посібник з педагогіки та історії педагогіки для студентів-заочників. – О., 1958. – 39 с.
3. Детское движение. Словарь-справочник : издание 2-е, переработанное и дополненное. – М. : Ассоциация исследователей детского движения, 2005. – 543 с.
4. Дні піонерського табору. На допомогу організаторам художньо-масової роботи в оздоровчих дитячих закладах / упорядн. В. Барбарич, П. Слонім Л. Юзефович. – К.-Х. : Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1936. – 66 с.
5. IX з'їзд ЛКСМУ, X з'їзд ВЛКСМ (доповіді і резолюції). – К. : Партвидав ЦК КП(б)У, 1936. – 522 с.
6. Лицем до школи (Із звітної доповіді ЦК IX з'їздові ЛКСМУ 6 квітня 1936 р.) // Піонерія України. 1917–1941 рр. : збірник / [уклад. І. С. Вавілов]. – К. : «Молодь», 1979. – С. 271–272.
7. Матеріали о работе Центральной детской опытной экскурсионной станции // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – Ф. 806, оп. 1, спр. 858, 18 арк.
8. Матеріали до складання п'ятирічного плану та 2 п'ятиріччя (1933–1937 рр.) позашкільних установ Наркомосу УРСР (постанови, контрольні числа, відомості, мережа позашкільних установ, кошториси, пояснюючі записки до них) // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – Ф. 166, оп. 11, спр. 93, 37 арк.
9. Матеріали про організацію Центрального і районних будинків ком

- дитруху та поширення позашкільної роботи серед дітей (положення і проект положення, протоколи, тези доповідей, резолюції) // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – Ф. 166, оп. 10, спр. 437, арк. 103–103 зв.
10. Мінскін Ю. М. Станція дитячих розваг // Піонерія України. 1917–1941 рр. : збірник / [уклад. І. С. Вавілов]. – К. : «Молодь», 1979. – С. 214–219.
 11. Обіжники, постанови, плани робіт, доповіді, доповідні записки та інші матеріали про виконання установами Наркомосу УРСР постанов ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У про роботу піонерських організацій // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – Ф. 166, оп. 10, спр. 1170, арк. 20.
 12. Піонерія України. 1941–1982 : Збірник. Документи, спогади, статті, фотографії / упоряд. Б. М. Нудлін. – К. : Молодь, 1983. – 384 с.
 13. Постановления ЦК ВЛКСМ, ЦК ЛКСМУ, докладные записки об оздоровлении молодёжи и детей // Центральний державний архів громадських об'єднань України – Ф. 7, оп. 1, спр. 997, арк. 17–25.
 14. Проект основних положень до складання п'ятирічного плану позашкільної роботи серед дітей шкільного віку // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України – Ф. 166, оп. 10, спр. 422, арк. 15–39.
 15. Проекты постановлений ЦК ЛКСМУ, докладные записки по вопросам работы Харьковского дворца пионеров, внесения в «Книгу почёта им. X Съезда ВЛКСМ» пионервожатых Украины // Центральний державний архів громадських об'єднань України – Ф. 7, оп. 1, спр. 1358, арк. 1–6.
 16. Проекты решений ЦК ЛКСМУ, докладные записки о состоянии детского коммунистического движения и работе пионерских организаций на Украине // Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 7, оп. 1, спр. 994, 121 арк.
 17. Промова В. Я. Чубаря на I-му Всеукраїнському зльоті піонерів-кореспондентів // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 4402, оп. 1, спр. 160, 8 арк.
 18. Серебряний Л. Піонерський форпост. – К. : Видавництво ЦК КП(б)У «Комуніст», 1936. – 63 с.
 19. Спектор М. П. Перший в СРСР / Спектор М. П. // Піонерія України. 1917–1941 рр. : збірник / [уклад. І. С. Вавілов]. – К. : «Молодь», 1979. – С. 258–264.
 20. Спутник вожакого / составил А. Волков. – М. : Юношеский сектор издательства «Пролетарий», 1926. – 399 с.
 21. Стенограмма радиопереклички, организованной ЦК ЛКСМУ по вопросу подготовки внешкольных учреждений к зиме // Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 7, оп. 1, спр. 1312, арк. 1–2.
-

22. Стенограма совещания по вопросу организации детского декадника // Центральный державный архив громадських об'єднань України – Ф. 7, оп. 1, спр. 1314, арк. 3–4.
23. Стенограма совещания при Центральном Бюро детского коммунистического Общества по вопросу подготовки к оздоровительной кампании // Центральный державный архив громадських об'єднань України. – Ф. 7, оп. 1, спр. 998, 16 арк.
24. Трублаїні М. П. Юні дослідники Арктики // Піонерія України. 1917–1941 рр. : збірник / уклад. І. С. Вівілов. – К. : «Молодь», 1979. – 320 с. – С. 265–270.
25. Шапошник П. Піонерський форпост / П. Шапошник. – К. : Молодий більшовик, 1936. – 126 с.